

MADAGASKARS FØRSTE KRISTNE DRONNING

av

KARI LAVIK MASON

Ranavalona II, Madagaskars første kristne dronning, regjerte fra 1868 til 1883. Hennes regjering var av stor betydning for Imerina (Madagaskars sentrale provins), og også for de utposter merinaherskerne hadde erobret rundt om på øya. Det var på mange måter en vanskelig tid, og tilsynelatende hadde Ranavalona lite å si i den politikk hennes regjering førte. Men hennes moralske innflytelse kan der etter min mening ikke være tvil om. Hun var en utpreget kristen personlighet, og hennes tanke-måte må ha påvirket omgivelsene. Alle protestantiske misjonærs bøger og artikler viser dette. Lars Dahle f. eks. skriver om henne: «Natten til den 13. juli 1883 sov hun hen, etter deres vidnesbyrd som var om hende, stille og med et gudhengivent sind. Det er det visst al grund til at tro; ti hun var, efter alt at dømme, en opriktig og alvorlig kristen . . . Mot os missionærer var hendes hele optræden præget av utmerket velvilje, saa vi har al grund til at mindes hende med hjertelig taknemlighet.»

Ranavalona II ble født i 1829. Hun var datter av Razakatrimo og Rafarasoa, yngste søster av Ranavalona I. Hennes navn før hun ble dronning, var Ramoma, men folket kalte henne alltid Ramorabe, dvs. den svært snille. Hun hadde lite av adelens hovmodighet, hennes fremtreden var åpen og liketil, og det sies at hun behandlet slavenes barn aldeles som søsken. Mange historier er fortalt om hvordan hun forsøkte å hjelpe dem som hadde det ondt. Hennes hud var kopparret og det fortelles at hun pådro seg denne sykdom ved å besøke syke. En kort tid var hun elev ved en av Londonermisjonens skoler. Under kristenforfølgelsen visste alle på slottet om hennes sympati for de kristne,

hun ble endog anklaget av sin egen bror for å være kristen, men Rainiharo, førsteministeren, reddet henne. Det fortelles at hun en tidlig morgen kom inn til en av sine slektninger, en gammel kone, hennes hår og klær var våte av dugg. «Hvor har du vært?» spurte den gamle. «Ute på rismarken sammen med de kristne,» var svaret. «Må Gud velsigne deg,» sa den gamle, «du søker Ham under vanskelige forhold.»

Som sin kusine Rasoherina (dronning 1863—1868) var hun gift med sin fetter kong Radama II (1861—1863). Rasoherina var storkone og Ramoma en av de andre. Allikevel var Rasoherina meget glad i sin kusine. Da Rasoherina døde i 1868 ble Ramoma dronning under navnet Ranavalona II. Mange kristne ble redde da de hørte at dronningen hadde tatt dette navn, men ble snart beroliget.

I motsetning til gammel skikk var der ingen avgudsbilder å se da Ranavalona II viste seg første gang for folket fra slottsbalkongen den 2. april 1868. En kort tid etter kalte hun de tre mest innflytelsesrike gamle menn i Antananarivo — Rainigory, Rainibesa og Rainilambo — opp til slottet for å snakke med dem. Hun sa til dem: «Jeg erklærer for dere, mine fedre, at det er min hensikt å tilbe den eneste sanne Gud. Jeg løfter mine øyne mot himmelen, og jeg tror at der er en skaper, jeg betrakter jorden og jeg tenker: Gud har skapt alt dette. Det er denne Gud som skal være min Gud.» De tre gamle svarte: «Det er godt, vår dronning,», men alle som var til stede, kunne se hvor bestyrtet de ble.

I sin bok «Daty malaza» forteller presten Rabary at den 17. juni 1868 brente hyttene i en del av Antananarivo ned til grunnen. Straks etter ble der gitt tillatelse til å bygge med sten, mursten og jordsten, istedenfor tre og rør som før var brukt. Dette ble til stor hjelp for det alminnelige folk, især for de fattige.

Ved kroningen av Ranavalona II den 3. september 1868 ble det helt klart at for henne var avgudsdyrkelsens tid forbi. Over tronstolen var skrevet i gylne bokstaver: «Ære være Gud i det høieste, og godvilje mellom mennesker.» På et bord ved siden

av dronningen lå en bibel. I slutten av sin tale sa dronningen at der skulle herske full religionsfrihet i hennes rike. Talen endte med følgende ord: «Guds befallinger er lik en lampe, Hans ord er lys, legg merke til de fromme, deres endeligt er fred.» I den samme tale ble en del nye lover lest opp, de såkalte «180 regler». Artikkelen 9 lød: «Det er forbudt å importere og eksportere slaver.» Det var første gang i Ranavalonas tid at denne proklamasjon ble lest. Den ble gjentatt i 1874 og 1877 (vi skal komme tilbake til den senere). Artikkelen 25 i den nye lov slo fast følgende: «Ingen slaver som bor i Imerina, kan bli solgt til utkantene.» Som barn og ung pike hadde Ranavalona ofte vært bedrøvet over slavenes skjebne. Det kan ikke være tvil om at hun personlig hatet slavehold, men som presten Rabary sier i *Daty malaza*: loven mot kjøp og salg av slaver ble ikke respektert, der var for mange høitstående menn som tjente for meget på denne handelen.

Den 17. november 1868 ble minnekirken på Ambohipotsy innviet. Til folkets forundring kom dronningen til kirkeinnvielsen. Kirken var bygd på et sted som hadde vært henrettelsessted, og folk trodde at de avdødes ånder hadde tilhold der. En kort tid etter oppholdt dronningen seg en tid i Ambohimanga, den gamle kongeby. Til folk der sa hun i en tale: «Så lenge jeg lever, skal dyrkelsen av den ene, sanne Gud ikke opphøre i mitt rike, dette er mitt ord til nord og syd, til øst og vest.»

Man har klandret Ranavalona sterkt fordi hun insisterte på at førsteministeren, Rainilaiarivony, måtte skille seg fra sin første kone, som enda levde og som han hadde hatt 16 barn med, før hun var villig til å følge skikken og gifte seg med førsteministeren. Grunnen var formodentlig at hun ikke kunne tenke seg igjen å leve i bigami, så av to onder, valte hun det som i hennes øyne syntes å være det minste. Dr. Chapus holder også på at dette var grunnen (jfr. hans trykte foredrag «Slottskirken»). Etter hva pastor W. Cousins sier i sin bok «Madagascar of to-day» var den skikk som man fulgte når dronninger regjerte, nemlig at dronningen skulle være gift med førsteministeren, slett ikke gammel, selv om dette alltid ble sagt. Det var

vel en plan utarbeidet av Rainiharo og hans sønner for å få beholde makten.

Den 21. februar 1869 ble dronningen og førsteministeren døpt, og samme år ble de kongelige avgudsbilder brent. Ikelimalaza (den lille ærede) ble brent 8. september 1869. Det viste seg at guden besto av to sølvbeslåtte trestykker og mange kurver fulle av amuletter.

Der er i «Antananarivo Annual» (1875) en interessant beskrivelse av brenningen av et av de kongelige avgudsbilder (Ramahavaly), skrevet av en gassisk prest, Rainivelo, en av dronningens sendebud. I en litt forkortet form lyder den slik:

«Dronningens utsendinger var Rainisoamanahirana 14 æresgrader, Rainandrianaly 14 æresgrader, Randriamasy 12 æresgrader, Randrianaivoazo 11 æresgrader, Ratasilahy 10 æresgrader, med følge, og jeg Rainivelo, prest i Imerintsiafindra. Vi kom til Rainimasos hus i Ambohimanjaka, (det var arvelig i denne familie å passe dette avgudsbilde), han hadde flyttet avgudsbildet fra Amboantany hvor det egentlig hørte hjemme og til Ambohimanjaka. Etter at Rainimaso og hans familie var kalt sammen, talte Rainisoamanhirana til dem: Dronningen lar spørre: Hvem tilhørte Ramahavaly, dronningens forfedre eller dine? Ingen torde svare til å begynne med, men etter å være blitt oppfordret til ikke å være redd, svarte Rainimaso: Det tilhørte dronningens forfedre, mine var bare oppassere. Etter dette sa dronningens sendebud: Siden det er dronningens, vil hun brenne det, for det bare vill-leder folk og får dem til å bruke sine penger til ingen nytte. Det er Gud jeg stoler på, og som mine undersåtter stoler på. Siden det er mitt, utlever det til mine utsendinger for å brennes.

Avgudsbildet var i en trekasse på en hylle i et hjørne av huset. Da familien ble oppfordret til å hente det, så de på hverandre, fulle av redsel. Så sa de andre utsendinger til meg: Hent du kassen. Da jeg reiste meg for å hente den, hvisket Rainisoamanana og Rainandrianaly til meg: Pass godt på at du ikke faller ned av stigen! Jeg gikk opp stigen og hentet ned kassen med avgudsbildet og flere andre kasser og kurver. Der var i alt

to store kasser, femten store kurver med lokk, elleve små kurver og ti runde trebutter, som en bruker til å samle honning i, alle var fulle.

De små kurvene var fulle av blader, trekvister og andre ting brukt som ody (tryllemidler), honningbuttene var fylt med trepinner festet sammen med koraler, sølvkjeder og glassperler. En av kassene var full av rødt silketøy (lamba-mena). I en kasse var avgudsbildet, de kalte den Ingahibe (høystærverdige herre). Avgudsbildet var laget av to trestykker ca. 12 cm lange, og så tykke som et håndledd. Rundt det var svøpt først et mørkeblått stykke tøy, så et silkelede (fargen ikke oppgitt) og til slutt et rødt stykke tøy, alt var smurt over med harpiks og olje, det hadde et slags hode og vinger laget av rødt og mørkeblått tøy, over det hele var sydd mange slags glassperler. Det lignet en underlig fugl.

Jeg må tilstå at jeg nesten følte det som en levende skapning mellom hendene mine, men plutselig kom jeg til meg selv og begynte å slite det i stykker. Tilskuerne ble bestyrtet og sa til hverandre: Hvis Rainivelo ikke faller død om nå, er det sikkert at Han de kaller Jehova er til. Før jeg brente det, tok jeg en øks for å hugge det opp. Det var vanskelig, for tøyets og treet var glatt på grunn av harpiksen og oljen. Rainandrianaly sa: Pass på at ilden ikke slukner, for da vil de si at Ingahibe har slukket den. Derfor la jeg en hel del tørr ved på bålet og tømte olje på. Først brente jeg alle tryllemidler og deretter avgudsbildet. Ilden brant lystig, og jeg passet godt på at alt ble brent. Jeg var hjertelig glad over å se at det kunne brennes. Da alt var brent, gikk vi alle derfra. På veien sa Rainimaso til sine slektninger: Rainivelo vil falle om og dø. Jeg gikk bak dem og hørte hva de sa. Så ropte jeg til dem: Her er jeg, den som sier at jeg er død, lyver! Da ble de flauere og sa ikke mer. Da vi kom til Alakamisy (torvet nær kongebyen Ambohimaga) fortalte jeg til alle vi møtte at Ramahavaly var brent.»

I tørketiden 1873 reiste Ranavalona II med stort følge til Fianarantsoa, hvor hun ble værende i 3 måneder. Mange år tidligere hadde kong Radama I hærtatt Betsileo og betsileoerne

hadde lidd meget gjennom dårlige embetsmenn som hadde utsuget dem på alle måter. Den engelske kveker-misjonær William Johnson (han og hans kone og lille datter ble myrdet i 1895 under opprøret da de franske tok øya) skrev i 1880: «Første gang en merinakonge besøkte Betsileo var da kong Radama I kom med sin hær for å innta landet, men denne gang var det deres kristne dronning som besøkte dem. Hun forsøkte på alle måter å hjelpe dem, hun mottok deputasjoner fra alle omliggende stammer, hørte tålmodig på deres klagemål, fikk mange urettferdige lokale forordninger forandret, besøkte skoler og ble aldri trett av å oppfordre folk til å sende barna på skoler, idet hun pekte på de fordeler dette ville bringe dem i framtiden.» På veien nordover igjen besøkte dronningen den norske misjon på Antsirabe. Den 8. april 1880 ble kirken i slottsgården innviet. Der hadde vært en menighet på slottet før kirken ble bygd. Mange fanger, både politiske og andre, fikk sin frihet i anledning kirkeinnvielsen.

Ved grunnstensnedleggelsen i 1869 var et dokument murt inn under stenen. Det hadde følgende innhold: «Ved Guds makt og Jesu Kristi nåde har jeg, Ranavalona II, bygd denne stenbygning, påbegynt den 20. juli 1869 for å være en bygning hvor Gud, Kongernes Konge og Herrernes Herre, kan tilbes etter de hellige skrifter ved Jesus Kristus som døde for menneskenes synder og som oppsto fra de døde og er blitt rettferdighet og frelse for alle dem som tror på ham. Denne bygning må ikke bli ødelagt av noen hersker på Madagaskar, for de som river ned denne bygning, kan ikke regjere Madagaskar. På dette setter jeg mitt navn og mitt rikes segl.»

Pastor R. Baron skrev i 1883 at det som var mest slående i Ranavalonas karakter, var hennes kjærlighet til alle som hadde det ondt og var undertrykt. Hun gjorde sikkert alt hun kunne for å forbedre lovene, og hennes sympati viste seg ikke bare gjennom pengegaver, men også ved at hun personlig tok del i arbeidet for fattige og syke. Fra 1862 hadde dr. Davidson, en skotsk legemisjonær, arbeidet for de syke, men i 1876 kom han i konflikt med førsteministeren. Dronningen ansatte da to andre leger.

Førsteministeren tilskyndte henne, for han ønsket å få dr. Davidson bort, men Ranavalona betalte selv de to leger £ 1000 om året. Selv om politikk og intriger var den ytre årsak, er det offer dronningen gjorde ved sin gave, hevet over all kritikk. Baron sier at hennes formue var slett ikke stor.

Kaptein Passfield Oliver har også skrevet om hennes storstilte gavmildhet i en bok han skrev om sitt opphold i Imerina. Dronningen kjøpte opp ris om høsten for at hun kunne selge den billig til Antananarivos fattige om vinteren.

Den 7. juni 1865 ble en traktat mellom England og Madagaskar undertegnet. Her lovte hovaregjeringen at den hverken skulle innføre eller utføre slaver. Som vi allerede har hørt, ble dette løfte ikke holdt. Den 8. oktober 1874 ble loven igjen bekjentgjort, men allikevel fortsatte innførselen fra Afrika. Først den 20. juni 1877 — etter nytt påtrykk fra England — ble der holdt en stor kabary (tale) i Antananarivo. Dronningen var selv til stede og førsteministeren leste følgende proklamasjon i dronningens navn: «Jeg har løslatt samtlige mozambikslaver i mitt rike; de skal alle bli behandlet som frie borgere.» Proklamasjonen ble også opplest i alle garnisonsbyer rundt i landet. Litt senere ble en navneliste satt opp over alle slaver som var blitt innført fra Øst-Afrika. Der ble også gitt ordre om at de frigitte skulle få jord å dyrke, så de kunne underholde seg selv. Da en ung mozambikslave druknet på denne tid, sendte dronningen hans familie et lamba mena til å begrave ham i. Der ble også ordnet med en utsending til begravelsen.

I 1878 kom nye forordninger om rettspleien. Det ble påbudt å avhøre vitner, og straffen måtte stå i forhold til forbrytelsen. Denne reform møtte sterk motstand, da den helt brøt med gammel skikk og bruk. Der kom også forbud mot tilvirkning og salg av berusende drikker. Men dette forbudet ble ikke respektert. Alt for mange storfolk tjente på denne trafikk.

Ranavalona utstette også lover om helligholdelse av søndagen, og hun oppfordret sitt folk til å «tilbe» og gå til kirker for å lære. Hennes hensikt var god, men dette kongelige bud brakte misjonsarbeidet inn i større vanskeligheter enn forfølgelsen av

de kristne og skapte problemer som har vært vanskelige å løse. «Denne plutselige strøm av halvhedninger inn i kirkene,» skriver Cousins, «brakte kvaliteten av kristenlivet i stor fare. Hvis en ikke er klar over dette, er det vanskelig å forstå misjonsarbeidet på Madagaskar, de mange svakheter i menighetene og de problemene misjonærene har å løse.» Men i motsetning til enkelte andre tillegger han brenningen av de kongelige avgudsbilder stor betydning. «Brenningen av de kongelige avgudsbilder er en milepel i Madagaskars kirkehistorie. Det var et brudd uten sidestykke med alt det gamle og et virkelig skritt fremad.»

Den 29. mars 1881 var tusener av mennesker samlet i Antananarivo for å høre opplesningen av nye lover. De inneholdt i alt 305 paragrafer. Baron karakteriserer disse lovene som «vise og gode» og helt forskjellige fra «de grusomme forordninger» en hadde tidligere.

Dronningen ble i 1882 alvorlig syk av vattersott. Hennes siste år var formørket av den første fransk-gassiske krig. De franske som bodde i høylandet, ble bedt om å forlate landet, og sin siste offentlige barmhjertighetsgjerning gjorde dronningen mot disse flyktninger. Lars Dahle skriver at de franske som forlot hovedstaden, fikk god hjelp til å komme fram til Tamatave hvor de gikk ombord i et fransk krigsskip. Dahle nevner ikke dronningens navn, men en av de engelske misjonærer, pastor G. A. Shaw, forteller at da dronningen fikk vite at flere av de franske hadde forlatt Antananarivo uten bærere, sendte hun folk etter dem for å be dem vente til hun kunne skaffe bærere for kvinner og barn og for bagasje og et følge av soldater.

Ranavalona døde stille og fredelig fredag 13. juli 1883. Ved middagstid meldte kanonenes torden hennes død for folket i Antananarivo. Barhodede menn og kvinner med håret ned over ryggen styrtet opp mot slottet. Mandagen etter ble der holdt en kort gudstjeneste i slottskirken. Derfra ble så liket ført den 20 km lange veien til den gamle kongeby Ambohimanga. Tusener av mennesker sto på begge sider av veien. De gråt og sa: «O du vår dronning som brakte oss fred, vår dronning så vis og så mild, Ranavalona, stor er vår sorg, o Ramorabe.»

Før sin død hadde Ranavalona bestemt at mange av de gamle skikker som før hadde vært brukt ved kongens eller dronningens død, skulle opphøre, men ingen konge eller dronning i Imerina var savnet mer enn Ranavalona.

Den 16. juli kl. 12 om natten ble hennes lik lagt inn i samme gravkammer som Ranavalona I. Hun hadde selv bestemt det slik. Kanskje hun følte at hun hadde fått utrettet noe i retning av å sone for hennes tantes forsyndelser mot de kristne.

L I T T E R A T U R

Antananarivo Annual, 1875 og 1883.

Chapus, G. S.: *L'église du Palais*.

Cousins, W.: *Madagascar of to-day*.

Dahle, Lars: *Tilbageblik paa mit liv og særlig paa mit Missionsliv, II*.

Johnson, Johannes: *Det første hundreaar av Madagaskars kirkehistorie*.

Review of the Work of the Friends Foreign Mission Association in Madagascar from 1867—1880.

Shaw, G. A.: *France and Madagascar*.